

OLIV O'QUV YURTALARIDA ZAMONAVIY YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING MUSTAQIL FAOLIYATINI TASHKIL ETISH USULLARI

Gulomova Komila Maxamatjanovna

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalari universiteti v.b.dotsenti

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijodkorligini, bilim darajasini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri hisoblangan mustaqil ta'lim to'g'risida so'z yuritiladi. Maqolada mustaqil ta'limda mavjud bo'lgan muammolar va mustaqil ta'limni tashkil etishning yangi usullarini yaratish borasida talab va takliflar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Mustaqil ta'lim, mustaqil faoliyat, kompetensiya, pedagogik faoliyat, muammo, usul, tanqidiy fikrlash.

Ta'lim tizimida kelib chiqayotgan tizimli muammolar raqamlashgan jamiyat muhitiga mos va xos holda o'quv jarayonini tashkil etishga qaratilgan. Biroq kun sayin yangi texnologiyalarning ishlab chiqilishi ta'lim muhitidagi innovatsion o'zgarishlarga ta'sir qilmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev "Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iborat", deb BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqida ham yoshlarni chuqur bilim olishiga e'tibor qaratgan.[1]

Malakali mutaxassislarni tayyorlash hamda jamiyatning kasblar va mutaxassisliklarga bo'lgan talablarini qondirish, mehnat faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tadbiq qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan, o'zini doimiy rivojlantirib boruvchi, mustaqil boshqa bilimlarni egallay oladigan kadrlarni tayyorlash ta'limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mustaqil faoliyat - belgilangan fan bo'yicha o'quv topshiriqlarini o'quvchilar tomonidan mustaqil va ijodiy bajarishlariga oid o'quv faoliyatidir. Mustaqil faoliyat asosini mustaqil ishlar tashkil etadi. Mustaqil faoliyat o'quvchining kasbiy faoliyatida mustaqilligini belgilaydi. Ta'lim tizimida talabalarni mustaqil faoliyatini takomillashtirish muammosining dolzarbligi va uning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni quyidagi sabablar bilan tavsiflanishi mumkin:

1. Mustaqil mavzularni tayyorlashda bilim va ko'nikmalarining turli darajasi;
2. Axborot texnologiyalari va turli axborotlardan foydalanish savodxonligining turli darajasi;
3. Talabalarning mustaqil faoliyati jarayonida individual kasbiy-o'quv yo'riqnomasini shakllantirish zaruriyati;
4. Talabaning hayotga o'zini tayyorlashda mustaqil bilimlarni kengroq egallashi zarurligi;
5. Boshqa o'quv faoliyatlari singari mustaqil ta'lim mavqeini oshirish.

Hozirgi vaqtda ta'lim sifatini baholashning asosiy mezonini kompetensiyaga asoslangan yondashuv hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuv - bu ta'lim mazmuniga emas, balki natijalariga qaratilgan yondashuv.

O'quv jarayonida shakllangan o'quvchining kompetensiyasi ostida biz o'quvchi shaxsining sifatini tushunamiz, bu uning amalga oshirilayotgan faoliyatda qaror qabul qilish qobiliyati va tayyorgarligi, tegishli mavzuning yangi mazmunini o'zlashtirishda namoyon bo'ladi.

Kompetensiyaning funksional tarkibi:

- mavzuni oldindan o'zlashtirishni tizimlashtirishga qaratilgan kognitiv funktsiya;
- ta'limni boshqarish tizimiga yo'naltirishga va ularni shaxslar tomonidan o'zgartirishga qaratilgan aksiologik funktsiya;
- turli xil ma'lumotlar oqimida harakatlanish, zarurlarini aniqlash va tanlash, vazifaning maqsadiga qarab faollashtiradigan baholash funktsiyasi;
- shaxsning faoliyati jarayoni va natijasini tartibga solishga qaratilgan tartibga solish funktsiyasi;
- ta'lim jarayoni o'quvchining ijodiy ishini faollashtirishga yordam beradigan, bitiruvchining kelajakdagi kasbiy sohasida o'zini-o'zi anglashi va o'z o'rnini topishga olib keladigan rivojlantiruvchi funktsiya.

Kompetensiya talabalarning mustaqil faoliyatini tashkil etishning maqsadli asosidir. Mustaqil faoliyat yoki mustaqil faoliyat kompetensiyasi deganda talaba faoliyatining, tizimli shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq yo'nalishlar, bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikmalar va tajribalar majmui tushuniladi.

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda "o'quvchilarni mustaqil faoliyati" tushunchasiga ta'rif berishga turlicha yondashuvlar mavjud. Ushbu konsepsiyani tashkiliy va mazmunli tomoni P. I. Pidkasistiyning ishlarida ko'proq tahlil qilingan.

O'quvchilarning mustaqil faoliyatlarida u o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan turli xil bilimlarni o'zlashtirish, ko'nikmalar, ijodiy faoliyat tajribasi va ularni o'zlashtirish uchun bajariladigan turli xil o'quv ishlab chiqarish usullari yoki tadqiqot vazifalarini tushunadi.[2]

S.I. Arxangelskiy "mustaqil faoliyat" tushunchasini zarur ma'lumotlarni mustaqil izlash, bilimlarni egallash, bu bilimlardan o'quv, ilmiy va kasbiy muammolarni hal qilishda foydalanish deb izohlaydi.[3]

Demak, mustaqil faoliyat pedagogning metodik rahbarligida, lekin uning bevosita ishtirokisiz topshiriq bo'yicha bajariladigan talabalarning rejali ishi hisoblanadi.

Talabalar mustaqil faoliyatining maqsadi eggallashi kerak bo'lgan asosiy bilimlarni, kasbiy ko'nikmalarni va ta'lim yo'nalishiga oid faoliyat ko'nikmalarini, ijodiy va ilmiy-tadqiqot faoliyati ko'nikmalarini o'zlashtirishdir. Mustaqil faoliyat o'quvchida o'z harakatini nazorat qilishni, bilim darajasini, o'qish davrida yuzaga kelgan muammolarini hal qilish uchun ko'nikmalarni shakllantiradi, mustaqil bilim va ilmiy - ishlab chiqarish faoliyatini boshqarishni o'rgatadi.

Talabalarning mustaqil faoliyati shakllari o'quv dasturining mazmuni, talabalarning tayyorgarlik darajasi bilan belgilanadi. Ular nazariy amaliy, seminar darslar bilan chambarchas bog'liq bo'lishi mumkin, masalan: tahlil, diplom ishi, mavzu bo'yicha adabiyotlarni izohlash, mavzuga oid savollar berish, o'tilmagan darslarga oid ma'lumotlarni tayyorlash, muhokamaga tezislar va annotatsiyalar tayyorlash, o'rganilayotgan manbalar bo'yicha sharhlarni tayyorlash va boshqalar.

Yevropa davlatlarida talabalar fanlar va topshiriqlarni mustaqil o'qib o'rganganliklari sababi, ular ko'pgina auditoriya darslaridan ozod etilganlar. Chunki, talabalarni mustaqil faoliyati orqali kasbiy yo'naltirish prinsipi ularning bilim va ko'nikmalarining nazariy tabiati bilan kasbiy faoliyat mazmunining amaliy mohiyati o'rtasidagi muammolarni hal qiladi, shu bilan birga o'quvchi shaxsini ta'lim va tarbiyalashning yaxlit tizimini yaratish uchun asos yaratadi, kelajakdagi kasbiy faoliyatida to'g'ri yo'naltirishga asos bo'ladi. [4]

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib shuni ta'kidlash joizki, o'quvchilar mustaqil faoliyatini tashkil qilishning asosiy tamoyillari sifatida kasbiy yo'nalganlik, individuallik, ijodkorlik, tizimlilik va izchillikni keltirish mumkin. Bunda o'quvchilarning quyidagi qobiliyatlari namoyon bo'ladi:

- 1 – Talabalarning nutq va fikrlash qobiliyatini oshiradi;
- 2 – Talabalar muammolarni hal qilish uchun ko'proq imkoniyatlarga ega bo'ladilar;
- 3 – Talabalar o'zlarini ijodkorlik tarafdin ko'proq nomoyon qiladilar;
- 4 – Talabalar ta'limdagi ma'sulyatni xis qiladilar;

5 – Talabalarning shaxsiy jihatlari o‘zaro boradi;

6 – Pedagog va talaba hamda talabaning boshqa talabalar bilan o‘zaro hamkorlik aloqalari mustaxkamlanadi;

7 – Kasbiy tajribalar shakllanadi.

Ushbu jarayonda o‘quvchilar passiv tinglashdan ko‘ra ko‘proq o‘zlarini rivojlantirishga harakat qiladilar. Bu yerda o‘quvchilarning qobiliyatlari, qarashlariga ko‘proq e‘tibor qaratiladi, natijada ularning ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Qayerdan qanday axborotlar olish mumkinligi, katta axborotlar hajmi bilan to‘g‘ri ishlash, o‘zlarining axborot manbalarini yaratish orqali ularning mediasavodxonlik bilimlari ham oshib boradi.

Axborot oqimining keng ko‘lamda ortib borayotganligi ta‘lim tizimiga ham yangidan-yangi talablar qo‘ymoqda. Raqamli ta‘lim muhitida axborotlarni o‘zlashtirish va ulardan ta‘lim jarayonida, mustaqil faoliyatda yetarlicha hamda samarali foydalanish uchun qulay vositalardan foydalanish va mediasavodxonlik bilimlariga zarurat tug‘ilmoqda. Aynan axborot texnologiyalari, turli an‘anaviy va elektron axborot resurslaridan professional ta‘lim tizimida yetarlicha foydalanishni ta‘minlashni, axborot ta‘lim muhitini tashkil etishni taqozo etmoqda. Shu sababdan professional ta‘lim muassasalarida raqamli ta‘lim muhitida axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida mediasavodxonlik, mustaqil faoliyat, elektron ta‘lim sifatini oshirish orqali kadrlarni tayyorlash muhimdir. Bo‘lajak mutaxassislarini tayyorlashning axborot texnologiyalari tizimini shakllantirib, ularni yangi talablar asosida yanada takomillashtirib borishga erishish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqi. 2017. 20 sentyabr. www.uza.uz.
2. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся. – М. : Педагогика, 1991. -170 с.
3. Muslimov N.A. Kasb ta‘limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy – metodik asoslari. // Dis. ... ped. fan. dokt. – T.: 2007. -275 b.
4. Мациева Ф. Х. Формирование готовности студентов педагогического колледжа к профессиональному самообразованию.-Махачкала, 2012. 159 с.
5. Григорьева Е. Я., Малеева Е. А. Автономия учащихся как принцип организации обучения иностранным языкам [Электронный ресурс] // Современные проблемы науки и образования. 2014. № 2.
6. Николаев О. Ю. Применение принципа комплементарности в педагогической деятельности // Вестник БГУ. 2017. № 1. С.30-37.

